

ACADEMIE

(*akadimía*)

De eerste, enig echte 'Academie' was een mooi wandelpark in Athene dat de filosoof Plato (leerling van Sokrates en leermeester van Aristoteles) aankocht om zijn leerlingen te onderwijzen in de schaduw van twaalf olijfbomen, gestekt van het heilige exemplaar op de Akropolis.

ACHILLES

(*Achiléas*)

Toen de moeder van Achilles in verwachting was, toog ze naar het Orakel van Delfi (zie Delfisch) om te vernemen wat er van het kindje in haar buik zou worden. Ze kreeg te horen dat haar zoon ofwel heel oud zou worden maar een uiterst saai leven zou leiden, dan wel jong zou sterven maar met eeuwige roem. Toen de Trojaanse Oorlog (zie Troje) op uitbreken stond en de achttienjarige Achilles werd opgeroepen, bracht zijn moeder hem, als meisje verkleed, naar een afgelegen eiland waar een koning regeerde die achttien dochters van achttien jaar had. Hoe hij dat geflikt heeft, weet niemand maar hij had ze. Achilles' moeder dacht een ideaal onderduikadres te hebben gevonden want achttien of negentien van die meiden bij elkaar, wie valt dat op? De Grieken kregen er echter lucht van en gingen naar het eiland waar de meisjes buiten het paleis krijgertje aan het spelen waren. Toen ze een schijnaanval deden, renden achttien meiden in paniek naar binnen maar eentje bleef met opgestroopte mouwen staan, Achilles de krijger.

Voor de poorten van Troje sneuvelde hij, jong maar beroemd zoals het Orakel had voorgezegd, door een pijl in zijn hiel. Vlak na de geboorte had zijn moeder hem een speciaal badje gegeven in de rivier de Styx (zie aldaar) zodat zijn hele lichaam met een ondoordringbare coating was bedekt en hij niet door speren of pijlen getroffen kon worden. Alleen bij zijn **Achilleios ptérna** ('Achilleshiel') had die coating niet gepakt omdat zijn moeder hem daar tijdens dat badje had vastgehouden. De pijl doorboorde ook nog zijn **Achilleios té-nontas** ('Achillespees').

ACME

(*akmí*, 'spits', 'hoogtepunt')

Met 'acme' geven medici het hoogtepunt van een ziekteperiode aan. **Akmí**, dat bij ons 'acne' werd, is ook het woord voor 'jeugdpuistje'.

Met **akmí** en **parakmí Byzantíou*** wordt 'de bloei en het verval' van Byzantium aangeduid met **parakmí** ('dieptepunt', 'verval').

ACOLIET

(*akólouthos*, 'volgeling')

Van **akólouthó** ('volgen'). Een acoliet is een volwassen misdienaar die de priester 'volgt', oftewel assisteert. Vergelijk ook:

- **anakoloet**. Aanduiding voor een zin 'zonder vervolg' die halverwege geen logisch 'vervolg' heeft en grammaticaal ontspoot. Van **anakóloutha** met **an-** ('niet', 'geen', zie An-).

ACRIBO-

(*akríbeia*, 'nauwkeurigheid', 'zorgvuldigheid')

* In het Grieks dient de **bèta** als 'v' uitgesproken te worden, de **ýpsilon** (de Griekse 'y') als 'i' en de combinatie **ou** als 'oe'. Spreek uit **vyzantíoe** met de klemtoon op 'ti'.

Met **akribós** ('precies', 'nauwkeurig'). Vergelijk:

- **acribometer**. Van **akribómetro** met **métro** ('meter', zie aldaar). Aanduiding voor een kleine passer om kleine voorwerpen nauwkeurig te meten.

ACRO-

(**ákri**, 'rand', 'hoogte', 'spits', 'uiteinde')

Vergelijk:

- **acanthus**. Benaming voor een plantensoort. Van **ákanthos** met **ákantha** ('doorn') dat is samengesteld met **ák-** (verkorte vorm van **ákri-**) en **ánthos** ('bloem', zie -Antho-). De acanthus wordt ook gebruikt als sieralement van kapitelen van Korinthische zuilen.
- **acrobaat** ('koorddanser', 'circusartiest'). Van **akrobátis** met **akrobató** ('op je tenen lopen') met **-bató** ('gaan') en **-bátis** ('loper', zie -Baat).
- **acrocefalie** ('punthoofd'). Van **akrokefalía** met **kefáli** ('hoofd', zie -Cefalie-).
- **acrofobie** ('hoogtevrees'). Van **akrofobia** met **-fobia** ('angst', zie Fobie).
- **acromegalie**. Medische term voor een afwijkende lichaamsvorm met abnormaal grote neus, kin of handen en voeten. Van **akromegalía** met **megálos** ('groot', zie -Mega-). De aandoening wordt veroorzaakt door een teveel aan groeihormonen.
- **acroniem** ('letterwoord'). Bij een 'acroniem' worden alleen de eerste letters weergegeven, zoals bij 'NAVO' (Noord-Atlantische Verdragsorganisatie) en 'PIN' (persoonlijk identificatienummer). Van **akrónymo** met **ónoma** ('naam', zie aldaar).
- **acrostichon**. Van **akrósticho** met **stíchos** ('vers'). Het Wilhelmus is een acrostichon omdat de letters van de eerste coupletten corresponderen met de naam Willem van Nassau.
- **Akrokorinthe**. Naam van de antieke bovenstad van Korinthe, **Akrokórinthos**.
- **Akropolis** ('de hoge stad'). Van **akrópolis** met **pólis** ('stad', zie -Polis). De bekendste is de Akropolis van Athene.
- **Trinakria** ('Driepunter') met **treís*** ('drie', zie Tri-) is een oude naam voor Sicilië, gegeven vanwege haar specifieke vorm.

Vergelijk het Engelse en Franse *mediocre* van het Latijnse *mediocris* ('middelmatig') dat letterlijk 'van gemiddelde hoogte' betekent met *medius* ('midden').

ADONIS

(**Ádonis**)

De godin van de liefde Afrodite (zie aldaar) had een relatie met Adonis, een buitengewoon schone jongeling, die net als iedereen eens in het jaar jarig was maar dan altijd weer 18 werd.

Ook Persefone, de godin van de onderwereld, was zeer gesteld geraakt op Adonis en wilde hem voor altijd om haar heen hebben. Om er geen ruzie over te maken kwam ze met Afrodite overeen de mooie jongen te delen in een **erotikó trígono** ('driehoeksverhouding', letterlijk een 'erotische driehoek'). In de winter, als de natuur dood is, schaart Adonis zich aan de zijde van Persefone in de onderwereld en in de zomer als alles weer tot leven komt, keert hij terug naar Afrodite op aarde. Adonis is dan ook een oude natuurgod die de wisseling van de seizoenen en de levenscyclus van de natuur symboliseert.

In de Jordaan noemen Amsterdamse volkswomen hun man nog wel eens gekscherend 'mijn Adonis', zelfs als hij er oerlelijk uitziet.

* De ei dient als 'i' uitgesproken te worden.

AERO-

(*aéras*, 'lucht')

Vergelijk het Engelse *air* en de uitdrukking 'hij heeft een air'. Vergelijk ook:

- **aeratie** ('beluchting'). Van **aérisi** met **aérizo** ('ventileren', 'beluchten').
- **aerobaar** ('luchtwandelaar', 'dromer', 'haarklover'). Van **aerobátis** met **-bátis** ('loper', zie -Baar).
- **aerodroom** ('vliegveld'). Van **aerodrómio** met **drómos** ('baan', zie -Droom). Vergelijk het Franse *aérodrome*.
- **aerodynamica**. Term voor de beschrijving van de beweging van lucht en andere gasen. Van **aerodynamikí** met **dýnami** ('kracht', zie Dynamiek).
- **aeroliet** ('steen uit de lucht', 'meteoorsteen'). Van **aerólithos** met **lithos** ('steen', zie -Litho-).
- **aeromechanica**. Term voor de beschrijving van lucht en andere gasen in evenwichtstoestand. Van **aeromichanikí** met **michaniki** ('mechanica', zie Machine).
- **aeronomie** ('wetmatigheden van de lucht'). Term voor de wetenschap die zich bezighoudt met de hogere luchtlagen. Van **aeronomía** met **nómos** ('wet', zie -Nomie-).
- **aeroob**. Aanduiding voor een organisme dat alleen in een zuurstofrijke omgeving kan gedijen. Van **aeróbios** met het Oudgriekse **bíos** ('leven', zie Bio-). Het tegenovergestelde is **anaeróbios** met **an-** ('niet', 'zonder', zie An-).
- **aerostatica**. Term voor de beschrijving van lucht en andere gasen in statische toestand. Van **aërostatikí** met **statikí** ('statica', zie Stase).
- **aerotherapie**. Behandelingsmethode met samengeperste lucht. Van **aerotherapeía** met **therapeía** ('behandeling', zie Therapie).

Het Engelse *airplane* ('vliegtuig') en **aeropláno** houden verband met **planíēmai** ('rondwalen', 'ronddolen') dat verwant is aan **planítis** ('planeet', 'dwaalster') en **plangkton** ('plankton', zie aldaar).

AFRODITE

(*Afrodíti*)

Afrodite was de godin van de liefde aan wie vanzelfsprekend de tortelduiven waren gewijd. Haar naam betekent 'door het schuim gegeven' en heeft betrekking op haar geboorte bij het aan haar gewijde eiland Cyprus dat genoemd is naar de **kýpros** ('koper') die er werd gevonden. De godin zou daar uit het 'schuim' (**afros**) van de brekende golven zijn opgerezen. Het moet geleken hebben op een hedendaags reclamespotje voor een of andere zweele parfum waarin een verleidelijke dame in een nat doorschijnend gewaad stijf van de hormonen door de branding kruipt. Hierbij moet nog bedacht worden dat 'schuim' voor Grieken een andere connotatie heeft dan voor ons want het 'schuim van de natie' is voor hen juist het puikje, de *crème de la crème*, en niet het 'schorriemorrie'.

Afrodite werd door de Romeinen aanbeden als Venus. Zij geniet bekendheid door de 'Venusheuvel' en de 'venerische ziekten' waarmee ze een ieder kon straffen die in de liefde met vuur speelde. Het Latijnse *Veneris dies* ('dag van Venus') werd in het Frans *vendredi* en in het Italiaans *venerdì* voor 'vrijdag'. Het is de dag waarop niet alleen Venus maar ook haar Germaanse tegenhangster Freya, wier naam samenhangt met 'vrijdag' en 'vrijen', de mensen na een week hard werken aanmoedigt om eens lekker vroeg saampjes onder de wol te kruipen. Vergelijk:

- **afrodisiacum**. Aanduiding voor een middel om de geslachtsdrift op te wekken. Van **afrodisiakó**.

- **anafrodisie**. Aanduiding voor het ontbreken van seksueel verlangen. Van **anafrodisía** met **an-** ('niet', 'zonder', zie An-).

Een 'venerische ziekte' is een **afrodísio nósíma** met **nósíma** ('ziekte', zie -Noso-), kortweg een **afrodísio** genoemd.

AGAATH

(**agathós**, 'goed')

Bekend van de 'tante Agaathregeling' en een 'nieuwsgierig Aagje'. En van de *Drangetha*, een verbastering van **ándres agathoí***, (letterlijk 'de goede mannen'), met **ándras** ('man', zie -Andro-). De *Drangetha* is een maffiaorganisatie in Calabrië waar in nog menig bergdorp een Grieks dialect wordt gesproken. Het is de tegenhanger van de Napolitaanse *Camorra* en de Siciliaanse *Cosa Nostra* (letterlijk 'Onze Zaak').

De 'agaat' is een steen die, volgens sommigen, 'goed' doet door het geven van innerlijke rust maar heeft niets met **agathós** te maken. De naam is afgeleid van de rivier de *Achates* op Sicilië waar de steen werd gedolven.

AGAPE

(**agápi**, 'liefde')

In kerkelijke kringen wordt met 'agape' de christelijke naastenliefde aangeduid. De oorspronkelijke betekenis is de gezamenlijke maaltijd van de eerste christenen die alles met elkaar deelden.

AGAVE

(**agauí****)

Agave was een van de Maenaden, ietwat wilde dames die in groepen door de bossen zwierven om te dansen en te hossen, en wier naam verband houdt met **manía** ('gekte', 'manie', zie aldaar). Jo met de banjo, Lien met de mandoline, Kaatje met haar mondharmonicaatje en Truitje met haar luitje waren vergeleken bij hen verlegen pubermeisjes. Om dichterbij de door hen aanbeden wijngod Dionysos (zie aldaar) te geraken en het aardse te ontstijgen, laafden de dames zich van de morgenstond tot het avondrood aan de wijn om in **éxtasi** ('extase', letterlijk 'buiten jezelf gaan staan') te geraken met **ex-** ('uit', zie Ex-) en **stási** ('staan', zie Stase). Het wild dat zij onderweg vingen, scheurden ze levend aan stukken want ze lustten het vlees wel rauw om zo de levenskracht direct in hen over te laten gaan. Voor mannen vormden zij natuurlijk een zeer gewild fenomeen om te begluren maar wee zijn gebeente als de dames zo'n voyeur te pakken kregen. Iemand die dat niet meer kan navertellen is Pentheus ('de Rouwende') want toen de Maenaden in de gaten kregen dat hij hen vanuit de bosjes zat te bespieden, hebben ze hem er bij de haren uitgetrokken. Een paar hielden hem bij zijn enkels vast, anderen bij zijn polsen en nadat hun leidster Agave hem nog stevig op een gevoelige plek tussen de benen had gevat, hebben ze hem in hun roes gevijvendeeld, om vervolgens elkaar wild in de haren te vliegen over wie zijn jonge heer toekwam, alsof het de laatste Hemaworst betrof. Toen Agave de volgende dag weer enigszins nuchter was en de **euforía***** ('roes', 'euforie') verdwenen was, bleek het slachtoffer haar zoon te zijn. Ze werd door verdriet overmand en wilde niet meer

* De **oi** dient uitgesproken te worden als 'i'.

** De **au** dient uitgesproken te worden als 'af'.

*** De **eu** dient uitgesproken te worden als 'ef'.

verder leven. De goden veranderden haar uit medelijden in de agave maar dat ze een geweldig drankorgel was, blijkt nog uit het feit dat in Mexico nog altijd tequila wordt gestookt met sap uit de agave.

AGNES

(*agnós*, 'kuis')

Met *agneía* ('kuisheid'). Meneer pastoor klaagt nog al eens dat tegenwoordig veel meisjes die Agnes heten de oorsprong van hun naam vergeten lijken te zijn.

Agnós heeft niets van doen met het Latijnse *Agnus Dei* ('Lam Gods'), met *agnus* dat verwant is aan het Oudgriekse **amnós** ('lam').

De **zóni agneías** is de 'kuisheidsgordel' met **zóni** ('riem', 'gordel', 'zone', zie aldaar).

AGONIE

(*agonía*, 'strijd', 'doodsstrijd')

Met **agónas** ('strijd', 'wedkamp', meervoud **agónes**) en **agonistís** ('strijder'). Vergelijk:

- **antagonist** ('tegenstrever'). Van **antagonistís** met **anti-** ('tegen', 'anti-', zie aldaar).

- **protagonist** ('hoofdrolspeeler'). Van **protagonistís** met **prótos** ('eerste', zie Proto-).

Reeds de Oude Grieken spraken niet van de Olympische 'Spelen' maar van de **Olympi-akoí Agónes** want 'meedoen is belangrijker dan winnen' gold voor hen als een holle leus omdat hun hele instelling was gebaseerd op gezonde rivaliteit en de beste zijn. Zelfs van het uitvaren uit de haven van Piraeus in 480 v.C. om de Perzische vloot van Xerxes tegemoet te varen en de voor het Westen zo belangrijke Slag bij Salamis aan te gaan, maakten ze een **agónas**.

Vergelijk ook het Engelse *agony* en *agonizing*.

AGOOG

(*agogós*, 'leider', 'leiding')

Van het Oudgriekse **ágo** ('leiden', 'aanvoeren', 'opleiden'). Vergelijk:

- **agogie**. Term voor de begeleiding van mensen in hun sociale ontwikkeling. Van **agogí*** ('gedrag').

- **agogiek** ('leer van veranderingsprocessen bij mensen'). Van **agogikós** ('het gedrag betreffend').

- **choreeg** ('dansleider'). Van **chorigós** met **chorós** ('dans', zie Koor).

- **demagoog** ('volksleider', 'volksmenner', 'agitator'). Van **dimagogós** met **dímos** ('volk', zie -Demo-).

- **exegese** ('uitleg', in het bijzonder van bijbelteksten). Van **exigó** ('uitleggen', 'verklaren') dat letterlijk 'naar buiten leiden' of 'begeleiden' betekent met **ex-** ('uit', zie Ex-).

- **gerontagoog** ('begeleider van ouderen'). Van **gerontagogós** met **gérontas** ('oude man', zie Gero-).

- **hegemonie** ('suprematie', 'overwicht'). Van **igemonía** en **igemónas** ('aanvoerder', 'leider') met het Oudgriekse **igéomai** ('aanvoeren', 'leiden') dat verwant is aan **ágo**.

- **hypnagogie** ('het in slaap brengen'). Term voor de periode tussen het nog wakker zijn en het in slaap vallen. Van **hypnagogía** met **hýpnos** ('slaap', zie Hypno-).

- **mystagogie** ('het invoeren in de mysteriën'). Van **mystagogía** met **mystírio** ('geheim', 'mysterie', zie aldaar).

* Spreek uit **agojí**. De **gámma** voor een 'e', 'i' of 'y' dient uitgesproken te worden als 'j'.

- **orthopedagoog** ('opvoedingsdeskundige'). Van **orthopaidagogós** met **orthós** ('juist', 'rechttop', zie Ortho-) en **paidí** ('kind', zie -Pedo-).
- **pedagoog** ('opvoeder'). Van **paidagogós** met **paidí** ('kind', zie -Pedo-).
- **strateeg** ('legeraanvoerder'). Van **stratigós**, een samentrekking van **stratagogós**, met **stratós** ('leger', zie Strato-).

Het werkwoord **ágo** is verwant aan het Latijnse equivalent *ago* ('handelen', 'doen') met het voltooid deelwoord *actum* waarvan 'actie', 'actief', 'actueel', 'agenda', 'agitator', 'ageren' en 'agent' stammen.

Een **parthenagogeío** is een 'meisjesinternaat' met **parthénos** ('maagd') dat terug te vinden is in het 'Parthenon' (Maagdenhuis, zie Athene) en de 'parthenogenese' (ongeslachtelijke voortplanting, zie -Geen).

AGORA

(**agorá**, 'bijeenkomst', 'markt', 'marktplaats')

De **Agorá** in Athene was de tegenhanger van het *Forum* in Rome en een plaats waar veel vergaderd en 'gesproken' werd. Het woord **agorá** hangt dan ook samen met **agoreúo** dat 'op de markt' oftewel 'in het openbaar spreken' betekent. Vergelijk:

- **agorafobie** ('pleinvrees'). Van **agorafobía** met **-fobía** ('angst', zie Fobie).
- **allegorie** ('uitgewerkte metafoor'). Van **alligoría** met **állos** ('anders', zie Allo-). Met een allegorie wordt op een 'andere' manier over een onderwerp 'gesproken'.
- **fantasmagorie** ('bijeenkomst van spoken', 'geestverschijning'). Van **fantasmagoría** met **fántasma** ('spookverschijning', 'spook', zie Fenomeen). Hallucinerende beelden die opdoemen bij hoge koorts of in een nachtmerrie zijn fantasmagorieën. In vroeger tijd werd met toverlantaarns een heel stel spoken, een complete 'fantasmagorie', op een witte wand geprojecteerd.
- **kategorisch** ('stellig', 'zonder twijfel'). Van **katigorimatikós** met **katigoría** ('stellige uitspraak', 'aanklacht') en **katagoreúo** ('neerbuigend spreken', 'aanklagen') met **kata-** ('neer', overdrachtelijk 'neerbuigend', zie Kata-). In zijn tien **Katigoríaí** doet Aristoteles tien 'uitspraken' over hoe de menselijke geest het Zijn kan bevatten, waarbij hij de manieren waarop dat mogelijk is eigenlijk 'classificeert'. Het woord **katigoría** kreeg zo ook de betekenis van 'indeling'.

Nog steeds is de **dimósios katígoros** de 'openbare aanklager' met **dimósios** ('van het volk') met **dímos** ('volk', zie -Demo-).

Bij het uitspreken van de naam van het theater 'de Agora' in Lelystad wordt veelal de klemtoon verkeerd gelegd, hetgeen zeer doet aan de oren.

AGRO-

(**agrós**, 'veld')

Met **agrótis** ('boer'), verwant aan het Latijnse *ager* ('veld') en ons woord 'akker'. Vergelijk:

- **agrobiologie** ('biologie van de akkerbouw'). Van **agrobiología** met het Oudgriekse **bíos** ('leven', zie Bio-) en **-logía** ('kennis', 'kunde', zie -Logie).
- **agrologie** ('kennis van de bodemgesteldheid'). Van **agrología** met **-logía** ('kennis', 'kunde', zie -Logie).
- **agronomie** ('landbouwkunde'). Van **agronomía** en **agronómos** ('agronoom', 'landbouwkundige') met **nómos** ('wet', 'norm', zie -Nomie-).
- **agrotourisme** ('plattelandstoerisme'). Van **agrotourismós**.

Vergelijk woorden als 'agrariër' en het dorpje Akersloot, alsmede het Engelse *agriculture*